

Chronicle

Vivat profesor Alois Jedlička

Jeden z nejvýznamnějších českých bohemistů a slavistů, žák Havránkův a Trávníčkův, oslavil v r. 1997 svou pětadesátku.

Studoval v Brně reálku a pak (1931-36) Filozofickou fakultu (čeština-němčina). Působil jako středoškolský učitel krátce v Brně a v Košicích. V r. 1939 se musel ze Slovenska vrátit a pak vyučoval na reálce v Praze. Současně začal pracovat v Kanceláři Slovníku jazyka českého na heslech *Příručního slovníku jazyka českého*. V nově zřízeném Ústavu pro jazyk český se stal r. 1946 externím vedoucím oddělení pro současný spisovný jazyk. R. 1948 obhájil na

Pedagogické fakultě Karlovy Univerzity habilitační spis (*J. Jungmann a obrozenecská terminologie lingvistická a literárněvědná*), r. 1950 byl jmenován profesorem. Po reformě r.1953 působil jako profesor na Vysoké škole pedagogické – tam vykonával funkci vedoucího katedry českého jazyka a literatury, proděkana i prorektora, po další reformě přešel r.1959 na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde působil až do r.1990 – v posledním období jako externista (od r.1963 vedl katedru, r.1970 musel z funkce z politických důvodů odejít).

Proferor Jedlička se celý život obětavě a systematicky věnoval svým žákům, a to i po dokončení jejich studia. Vychoval řadu domácích i zahraničních bohemistů a slavistů – z domácích: M.Čechovou, O.Martincovou, R.Brabcovou, Zd.Trösterovou aj., – ze zahraničních D. Buttlerovou (Polsko), Širokovovou,

Nesčimenkovou, Liličovou (Rusko), Toporišiče, Muchovou, Korošce (Slovinško), z USA M. Fryščaka, L. B. Hammerovou aj., dlouhodobě ovlivňoval i další lingvisty, z Polska např. T. Orlošovu a S. Gajdu. Lze říci, že jubilant udržuje po celý život intenzivní vědecké kontakty se zahraničím. Publikoval i přednášel v Srbsku, Chorvatsku, Slovinsku, Polsku, Rusku, Bulharsku a Německu.

Základní oblastí jeho vědecké činnosti je teorie spisovného jazyka, v níž spojuje pohled bohemistický s pohledem konfrontačním, zejména slavistickým. Jako pokračovatel myšlenek Pražského lingvistického kroužku dosáhl všeslovanského věhlasu, o čemž svědčí to, že se stal předsedou Mezinárodní komise pro slovanské spisovné jazyky při Mezinárodním komitétu slavistů. S touto orientací souvisí i studium současného spisovného jazyka českého – jeho normy a kodifikace. Z této oblasti bychom mohli citovat desítky publikací – z monografií uveďme *Spisovný jazyk v současné komunikaci* (Acta Universitatis Carolinae, Philologica, Praha 1974 a 1978), jejíž obecně teoretická část byla přeložena do němčiny a do polštiny.

Dnes už klasická studie patří k základním pramenům filologů. Kniha podává obraz stavu a charakteru studia současných spisovných jazyků. Je založena na hodnotícím přehledu badatelských výsledků různých lingvistických center (I. kap.), vymezuje základní pojmy dané oblasti (II. kap.) a podává řešení nejdůležitějších problémů: rozebírá vztah spisovného jazyka (včetně jeho hovorové formy) k ostatním útvarům národního jazyka (dialekt, běžně mluvený jazyk, obecná čeština, městská mluva), a to se zřetelem k společenské situaci a komunikačním potřebám (III., klíčová kapitola). V této souvislosti Alois Jedlička vyložil i princip variantnosti normy, viděný v souladu s její dynamikou. Přitom, jak vysvětluje autor, nejde o rozpor mezi omezenou variantností a jednotností spisovné normy, vyplývající z nadteritoriální platnosti tohoto útvaru. Od variantní normy odlišuje variantní postředky, ty diferencuje na varianty regionální a kontaktové. Charakterizovaná práce je dokladem i vzácné schopnosti spojení pohledu teoretického se schopností aplikační (IV. kap.): autor charakterizuje z hlediska dynamiky jednotlivé jazykové roviny (morfologickou, syntagmatickou, syntaktickou a lexikálněsémantickou).

Z časopiseckých studií vyzvedněme jeho *Typy norem jazykové komunikace* (SaS 1982), ze sborníkových prací *Projevy a prostředky dynamiky v současné spisovné češtině a slovenštině*, „Slavia Pragensia” (1989), *Česká teorie spisovného jazyka ve vývojových souvislostech lingvistického myšlení* (SaS 1991).

Uvedenými i dalšími studii se jubilant podílel na konstituování teorie spisovného jazyka jako významné lingvistické disciplíny, na propracování jejích základních pojmů včetně pojmu jazyková situace, dynamika současného

spisovného jazyka, jeho variantnost, propracoval rozvrstvení a stylové rozpětí spisovného jazyka. Jedličkovými zahraničními publikacemi a přednáškami vstupuje pražská teorie spisovného jazyka do mezinárodního vědeckého kontextu a ovlivňuje ho. Lze konstatovat, že spolu s B. Havránkem podnitili teorii spisovného jazyka ve Slovinsku.

Řada jeho prací vyšla i v Polsku, připomeňme *Język literatury a typy jeho orientace*, sb. *Poetyka i stylistyka słowiańska*, Wrocław 1973, 129-136, *Otázky konfrontačního studia v české lingvistice*, „*Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*”, t. XIV, 1976, 159-172, *Innowacyjne procesy i tendencje we współczesnym języku literackim* (překlad C. Piernikarski), sb. *Z problemów współczesnych języków i literatur słowiańskich*, Warszawa 1976, 11-23, *Problematika variant a variantnosti (spisovné) normy*, sb. *Wariacja normy we współczesnych słowiańskich językach literackich*, Kraków 1978, 7-15, *K pojmosłowi a terminologii z okruhu problematyki spisovného jazyka*, sb. *Opuscula Polono – Slavica* (prof. Urbańczykovi), 1979, 149-156, *Spisovný jazyk z hlediska současné teorie a praxe*, sb. *Język literacki i jego warianty*, Kraków 1981, 59-66. Pro mezinárodní kongres slavistů ve Varšavě připravil příspěvek *Dynamika současného spisovného jazyka a jeho stylová diferenciacie* (Čs.přednášky..., Praha 1973, 211-221).

Těmito příspěvky i jinými studii, publikovanými zvláště v slovanském zahraničí, zasahoval Al.Jedlička do slavistického bádání. Např. pro V. sjezd slavistů v Sofii napsal o syntaxi spisovných jazyků slovanských (1963), studii o současných spisovných jazycích slovanských publikoval v Moskvě (1968). Soustavně propracovával vztahy češtiny a šlovenštiny (viz i jeho podstatný podíl na kolektivních vysokoškolských učebnicích čeština pro slovenské vysoké školy a slovenština pro české vysoké školy, užívaných celá desetiletí).

Ve studiích o teorii spisovného jazyka najdeme i autorovy švahy o teoretických i praktických otázkách jazykové kultury a o otázkách sociolingvistických. (Oběma disciplinám však jsou věnovány i samostatné studie.)

Všem kulturním uživatelům spisovné češtiny jsou známy *Stručná mluvnice česká* (1950-1996, celkem 25 vydání), na níž vyrostly všechny dnes žijící generace bývalých žáků, všem absolventům vysokoškolského studia češtiny pak i *Česká mluvnice* (1.vydání 1950, 4., přepracované a rozšířené vydání vyšlo r.1981) – obě mluvnice vznikly původně ve spolupráci s B.Havránkem. Na *Českou mluvnici* navazuje i nejnovější pražská mluvnice *Čeština – řeč a jazyk* (Čechová a kolektiv, 1996).

Se studiem současné češtiny souvisí i Jedličkova orientace na stylovou stránku češtiny, jejímž výrazem byly mj. *Základy české stylistiky*, jejichž byl

hlavním autorem (1970). (Všechny pozdější české stylistické práce z nich vycházejí – naposledy *Stylistika současné češtiny* (M.Čechová, J.Chloupek...,1997).

V *Základech* se autor zaměřil na zpracování stylistických pojmů (jako stylová vrstva, stylová sféra, stylový typ) a slohové diferenciaci. Zkoumal zevrubně i jednotlivé styly a žánry – mohli bychom uvádět jeho studie o stylu publicistickém a odborném. Významné jsou jeho studie časopisecké o esejistickém stylu („*Slavica Pragensia*”, 14, 1973, 167-178 a „*Slovo a slovesnost*” 50, 1989, 114-127) – těmito studii Alois Jedlička u nás tento styl konstituoval. Vedle obecných výkladů stylistických se věnoval analýze jazyka a stylu, např. Tylova, Mrštíkova, Šrámkova, Čapkova. Dále psal o činnosti a jazyce významných jazykovědců českých, J. Dobrovského, J. Jungmanna, J. Zubatého, J. Gebauera a B. Havránka, i cizích, N. I. Tolstého, V. Karadžiče aj. (Za své obrozenecké zkoumání se stal Al. Jedlička nositelem medaile J. Dobrovského a J. Jungmanna.)

Výrazná je Jedličkova činnost i v oblasti lexikologické – podílel se nejen na zpracování *Příručního slovníku jazyka českého*, na redakci *Slovníku spisovného jazyka českého*, ale vedli tým shrnující lingvistickou terminologii slovanskou i jazyků světových (*Slovník slovanské lingvistické terminologie*, 1, 2, 1977, 1979).

Alois Jedlička se podílel i na rozvoji teorie vyučování českému jazyku svými studii v časopise „*Český jazyk a literatura*”, jehož byl zakládajícím členem (1950) a členem redakční rady je dosud, i svým spoluautorstvím učebnic pro střední školy (v 50. letech) i pro školy základní (od poloviny 70. let do současnosti).

Působil jako obětavý organizátor a popularizátor vědy, byl členem různých komisí (pravopisné, ortoepické, pro vyučování mateřskému jazyku.....). Byl vedoucím redaktorem „*Naší řeči*” (1953-1973), členem předsednictva Lidové univerzity v Praze a jejím lektorem. Stál u kolébky jazykových koutků Československého rozhlasu (od r. 1946), jež vyšly i tiskem. Spolupodílel se na výchově a vzdělávání učitelů jak v postgraduálním studiu na fakultách, tak ve studiu organizovaném kabinetu českého jazyka při okresních pedagogických střediscích a krajských pedagogických ústavech.

Snad už tento neúplný přehled ukázal, že rozsah jubilantovy působnosti je neobyčejně velký: od úzce vědecké tvorby přes učitelské působení k veřejné činnosti popularizační.

Tím vším, za čímž stojí zaujetí pro vědu, neobyčejná pracovitost a osobní odpovědnost, si Alois Jedlička získal a stále získává úctu nás, svých žáků a

spolupracovníků, stejně jako široké veřejnosti. Vedle vlastností už připomenutých má náš jubilant mnoho dalších obdivuhodných charakteristických znaků, jako je jemnost, citlivost, taktnost, jež ve svém celku vytvářejí neopakované kouzlo jeho osobnosti.

Literatura:

- Buhuslav Havránek, 1972, *K šedesátinám prof. dr. Al. Jedličky*, „Naše řeč“ 55, 57-62.
Blažena Rulíková, 1972, *Výběrová bibliografie prací univ.prof.dr.Al.Jedličky*, „Naše řeč“, 55, 177-184
Marie Čechová, 1982, *Jubileum Aloise Jedličky*, „Naše řeč“ 65, 78-82.
Jan Chloupek, 1982, *Jubileum jazykovědce a vysokoškolského učitele Aloise Jedličky*, „Slovo a slovenost“ 43, 344-347.
Olga Martincová, 1992, *K osmdesátým narozeninám Aloise Jedličky*, „Slovo a slovenost“ 53, 315-317.
Jiří Kraus, 1992, *K životnímu jubileu profesora Aloise Jedličky*, „Naše řeč“ 75, 154-157.

MARIE ČECHOVÁ